

ZANNİYYÂT

herhangi bir kıyas yapılmadan benimse- nen hükümlerdir (İbn Bâcce, s. 153). Fâ- râbî hem meşhûrâtta hem de makbûlât- ta güvenilirliğin temelini gözlem oldu- ğunu söyler. Ancak herkesin veya çoğun- luğun şahit olduğu meşhur, belli bir kişi- nin ya da topluluğun şahit olduğu mak- bul sınıfına girer. Meşhûrât makbûlât- tan daha güvenilir kabul edilmekle birlik- te ikisinde de kesinlik yoktur (*el-Burhân*, s. 20-21).

4. **Maznûnât.** Aklın -ziddını da muhte- mel görmekle birlikte- tercihe şayan bul- duğu önergelerdir. Maznûnâtta ulaşılan hükümün sebebi aklın tercihi olup bu özel- liğiyle maznûnât doğruluğunun gerekçe- si süjenin dışında bulunan meşhûrât, mü- sellemât ve makbûlâtın ayrılır; zihinde kesinlik kazanacak değere ulaşmayan had- siyyât, tecribiyyât ve mütevâtîrâtla birle- şir. Bazı mantıkçılar meşhûrât, müselle- mât ve makbûlât ile çoğunluk tecrübesi- ne dayalı hükümleri, tevâtür sınırına yakın bazı bilgileri ve güçlü olmayan bir kısım hadsiyyâtı maznûnât içinde değerlendir- miştir. Makbûlât ve maznûnâtın oluşan kıyasa "hatâbe" denir (*et-Ta'rifât*, "Maznû- nât" md.; Tehânevî, II, 940; İbn Sînâ, *en- Necât*, s. 120; *el-Burhân*, s. 20; Nasîrüd- dîn-i Tûsî, I, 358).

5. **Vehmiyyât.** İslâm düşünce geleneğin- de İbn Sînâ'nın mantık ve felsefeye ka- zandırdığı kavramlardan olan vehmiyyât vehim gücünün inanmayı gerekli gördü- ğü, ancak doğru veya yanlış olması muhtemel hükümler için kullanılır. Bilgileri ke- sinlik derecelerine göre yedi kısma ayıran Gazzâlî vehmiyyâtı zannî bilgiler arasında inceler (bk. **VEHMIYYÂT**).

6. **Muhayyelât.** Somut ve objektif bir sebep olmaksızın ruhun (nefis) hayal edip sıkıntı veya rahatlama, arzulama veya nef- ret etme şeklinde etkilendiği, doğrulanabi- lir veya doğrulanamaz, gerçek ya da ger- çek dışı hükümlerdir. İbn Sînâ'ya göre in- sanların çoğu mantıkî tasdikten çok ha- yalin ürettiklerine (tahayyül) uyar (*el-Bur- hân*, s. 16-17). Şiir sanatında genellikle muhayyelât türü öncüllerin kullanıldığı be- lirtilir (ayrıca bk. **YAKİNİYYÂT; ZARÜRİYY- YÂT**).

BİBLİYOGRAFYA :

et-Ta'rifât, "Makbûlât", "Maznûnât", "Mu- hayyelât", "Müsellemât" md.leri; a.m.f., *Şerhu'l- Mevâkıf*, Kum 1412, II, 36, 43-44; Tehânevî, *Keş- şâf*, I, 454, 696, 749; II, 940, 1204; Fârâbî, *el-Bur- hân (el-Mantık 'inde'l-Fârâbî* içinde, nşr. Mâcid Fahrî), Beyrut 1987, s. 20-21, 62, 85-86; İbn Sînâ, *en-Necât* (nşr. M. Takî Dânişpejûh), Tahrân 1364 hş./1985, s. 112-126; a.m.f., *el-Burhân*

(nşr. Abdurrahman Bedevî), Kahire 1966, s. 16- 21, 59; a.m.f., *Kitâbü's-Şifâ: Topikler-Cedel* (trc. Ömer Türker), İstanbul 2008, s. 26, 31; a.m.f., *el- İşârât ve't-tenbîhât* (nşr. Süleyman Dünyâ), Ka- hire, ts. (Dârü'l-maârif), I, 341-363; Gazzâlî, *Mi- ħakkü'n-nazar* (nşr. Refik el-Acem), Beyrut 1994, s. 99-113; a.m.f., *el-Müstaşfâ*, Bulak 1324, I, 48- 49; İbn Bâcce, *Te'âlîku İbn Bâcce 'alâ Kitâbi'l- Burhân (el-Mantık 'inde'l-Fârâbî* içinde), s. 153; Ömer b. Sehlân es-Sâvî, *el-Besâ'irü'n-Naşi'iyye fi 'ilmi'l-mantık* (nşr. Refik el-Acem), Beyrut 1993, s. 224-229; Seyfeddin el-Âmidî, *el-Mübîn* (nşr. Hasan Mahmûd Abdüllatif), Kahire 1403/1983, s. 91-94; a.m.f., *Çâyetü'l-merâm* (nşr. Hasan Mahmûd Abdüllatif), Kahire 1391/1971, s. 123; Nasîrüddîn-i Tûsî, *Şerhu'l-İşârât ve't-tenbîhât* (İbn Sînâ, *el-İşârât ve't-tenbîhât* içinde), I, 358; Mu- hammad b. Mahmûd eş-Şehrezûrî, *Resâ'ilü's-Şe- ceretü'l-ilâhiyye fi 'ulümü'l-ħakâ'iki'r-rabbâniyye* (nşr. M. Necip Görgün), İstanbul 2004, I, 407- 413, 444; Adudüddin el-İcî, *el-Mevâkıf* (nşr. Ab- durrahman Umeyre), Beyrut 1417/1997, I, 196, 199-200; Ahmed Cevdet, *Mi'yâr-ı Sedâd*, İstan- bul 1303, s. 100, 120-122.

 MUSTAFA ÇAĞRICI

ZAP SUYU SAVAŞI

**Emeviler'le
Abbâsiler arasında meydana gelen
ve Emeviler'in
yıkılışıyla sonuçlanan savaş
(132/750).**

Şehrîzor üzerine gönderilen Abbâsî Emî- ri Ebû Avn Abdülmelik b. Yezîd el-Ezdî, karşısına çıkan Emevî ordusunu yendik- ten sonra (20 Zilhicce 131 / 10 Ağustos 749) Dicle'nin kuzeyini hâkimiyeti altına aldı. Son Emevî Halifesi II. Mervân bunu haber alınca Suriye ve el-Cezîre askerle- rinden oluşan büyük bir orduyla (100.000, 120.000 veya 150.000 kişi) Harran'dan Mu- sul'a hareket etti. Dicle'nin kollarından Bü- yük Zap suyuna ulaşınca müstahkem bir mevkiye kurulan ordugâhının etrafı hen- dekle çevrildi. Bu sırada ona karşı hazırlık yapan Ebû Avn, Ebû Seleme el-Hallâl tarafından gönderilen takviye kuvvetleriyle gücünü arttırdı. Diğer taraftan Kûfe'de Abbâsiler'in ilk halifesi olarak biat alan Ebû'l-Abbas es-Seffâh, amcası Abdullah b. Ali'yi ordusunun başına getirerek emri- ne verdiği kalabalık birliklerle Musul'a yol- ladı. Sevk ve idareyi Ebû Avn'dan devralan Abdullah b. Ali, 20.000 kişiden meydana gelen ordusunu nehrin doğu yakasın- da Telküşâf'ın yakınında konuşlandırdı.

Yukarı Zap suyunun iki yakasında ordugâh kuran iki ordu arasındaki ilk çatış- malar 2 Cemâziyelâhîr 132'de (16 Ocak 750) başladı. Nehrin sağ bir noktasını tes- bit ettiren Abdullah b. Ali'nin 5000 kişilik birliğin başında gönderdiği Ueyyne b. Mü-

sâ ile Emevî birlikleri arasındaki ilk çatış- ma akşama kadar sürdü. Ertesi gün II. Mervân karşı tarafa geçmek için nehrin üzerine bir asma köprü kurdurdu. Yakın- larının engelleme çabalarına rağmen as- kerin tamamını karşı yakaya geçirdi. Bu- nun ardından çatışmalar giderek şiddet- lendi. II. Mervân, oğlu Abdullah'ı Abbâsî ordusunun alt tarafında kalan bir mevki- de hendek kazmakla görevlendirmişti. Bu sırada Abdullah'ın Velîd b. Muâviye b. Mer- vân kumandasında gönderdiği birlik, bir gece baskısıyla Abbâsî birliklerine ağır za- yiat verdirdikten sonra sabaha karşı geri döndü. Asıl savaş o günün sabahında 11 Cemâziyelâhîr 132 (25 Ocak 750) tarihinde Büyük Zap suyunun sol yakasında cereyan etti. Abdullah b. Ali, ordugâhında Mu- hammad b. Sül'ü vekil bıraktıktan sonra sabahın erken saatlerinde askerleriyle bir- likte taarruza geçti. Kendisi ordunun mer- kezine, Ebû Avn sağ kanada, Mûsâ b. Kâ'b da sol kanada kumanda ediyordu. Öte yan- dan II. Mervân ordusunu yeniden tanzim etti ve her birinde 1000'den fazla asker bulunan 100 tabur halinde düzenledi (Ez- dî, s. 130). Kendisi 30.000 askerle mer- kezde kaldı; sağ kanat birliklerini oğlu Ab- dullah'ın, sol kanat birliklerini damadı ve Dimâşk Valisi Velîd b. Muâviye b. Mervân'ın emrine verdi.

İlk çarpışma Velîd b. Muâviye'nin Ebû Avn kumandasındaki birliklere saldırma- sıyla başladı. Saldırı karşısında Abbâsî or- dusunun sağ kanadı bozguna uğrayıp mer- kezdeki kuvvetlerin bulunduğu yere doğ- ru çekilmeye başladı. Bu sırada atından inen Abdullah b. Ali askerlerine de atların- dan inerek çarpışmalarını emretti. Onla- rın arkasına süvari birliklerini yerleştirdi. Askerlerini teşvik etmek için, "Yâ Muham- med (Muhammed b. Ali), Yâ Mansûr! Yâ le-sârâti İbrâhim el-İmâm!" diye bağırarak başta İmam İbrâhim olmak üzere Hz. Hü- seyîn, Zeyd b. Ali ve oğlu Yahyâ'nın intika- mını almalarını istedi. Atlarından inen Abbâsî askerleri ok ve mızraklarla Emevî süvarilerine saldırdı. Bu taktik işe yaradı ve Suriye birlikleri gerilemeye başladı. Çe- kilmeyi durdurmaya çalışan II. Mervân ay- nı taktiği uygulamak istediye de askerle- rine söz geçiremedi (Belâzürî, IX, 318). Bu- nun üzerine askerlerine kahramanca sa- vaşmaları halinde ordugâhtaki bütün mal ve paraları kendilerine dağıtacağını bildir- di. Bunu duyan askerlerden bir kısmının ordugâha doğru koşması diğerlerinin mâ- neviyatını bozdu. Mervân da oğlu Abdul- lah'a malları yağmadan koruması için em- rindeki birliklerle ordugâha gitmesini em-

retti. Ancak Abdullah'ın bayrağıyla birlikte ordugâhın bulunduğu tarafa gittiğini gören diğer birlikler yenilgiye uğrayıp geri çekildiklerini zannetti ve, "Bozgun var, geri çekilin!" bağışmaları üzerine umumi bozgun başladı (Taberî, VII, 435; *el-Uyûn ve'l-hadâ'ik*, III, 203). Neticede II. Mervân geri çekilmeye zorunda kaldı. Nehrin karşı yakasına geçiş sırasında köprü üzerinde yaşanan izdihâm yüzünden Emevî askerlerinden pek çoğu nehre düşüp boğuldu. Ayrıca Mervân'ın Abbâsî kuvvetlerinin kendilerini takip etmesini önlemek için asma köprüyü yıktırması yüzünden henüz nehri geçememiş olan Emevî askerlerinin bir kısmı boğuldu (Ezdî, s. 130). Hatta nehirde boğulanların çatışma sırasında ölenlerden daha fazla olduğu söylenir. II. Mervân'ın sağ kurtulduğu bu savaşta sâbık halife İbrâhim b. Velîd ve Yahyâ b. Muâviye b. Hişâm başta olmak üzere Emevî ailesinden çok sayıda kişi öldü. Abdullah b. Ali köprüyü tekrar kurdurdu ve Mervân'ı takibe koyuldu. Abbâsî birliklerinin önünden kaçmaya çalışan II. Mervân, Yukarı Mısır'ın Bûsîr köyünde kendisine ulaşan Abbâsî kuvvetleriyle girdiği çatışmada öldürüldü (26 Zilhicce 132 / 5 Ağustos 750). Böylece Emevî Devleti tarihe karışmış oldu. II. Mervân'ın Zap Suyu Savaşı'nı kaybetmesi, ordusunda Mudarî ve Yemenî kabileler arasındaki rekabete ve özellikle Suriyeli askerlerin kendisine kurgunluğuna bağlanmıştır. Mervân, Kaysîler'i Yemenliler'e tercih ediyordu. Bu sebeple orduya ganimet amacıyla katılan Yemenli askerler tehlike anında Mervân'ı yalnız bırakmış, Kaysî kabileler de kendilerinden beklenen fedakârlığı göstermemişler. II. Mervân'ın müstahkem ordugâhını terk edip nehrin karşı tarafına geçmesi yenilginin ikinci önemli sebebi sayılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Halife b. Hayyât, *Târîh* (nşr. Ekrem Ziyâ el-Ömerî), Riyad 1405/1985, s. 403-404; Belâzûrî, *Ensâb*, IX, 317-320; Dîneverî, *el-Ahbârü't-tvâil*, s. 364-367; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), VII, 432-435; Yezîd b. Muhammed el-Ezdî, *Târîhu'l-Mevşil* (nşr. Ali Habîbe), Kahire 1387/1967, s. 125-137; *el-Uyûn ve'l-hadâ'ik fi ahhârî'l-hakâ'ik* (nşr. M. J. de Goeje), Leiden 1871, III, 201-206; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, LVII, 343-344; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil* (nşr. Ebû'l-Fidâ Abdullah el-Kâdî), Beyrut 1407/1987, V, 69-76; J. Wellhausen, *Arap Devleti ve Sukutu* (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1963, s. 259-260; Sa'dî Ebû Ceyb, *Mervân b. Muhammed ve esbâbü sukûti'd-devleti'l-Ümeviyye*, Dimaşk 1982, s. 122-127; Ali Aksu, *Mervân b. Muhammed ve Emevî Devleti'nin Yıkılışı* (doktora tezi, 1998), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 189-198; Hasan Kurt, "Mervân II", *DİA*, XXIX, 227-229.

İSMAİL YİĞİT

ZAPSU, Abdürrahim (1890-1958)

Ehl-i Sünnet dergisi yayımcısı,
İslâmci yazar ve mücadele adamı.

Van Başkale'de doğdu. Soyunun, babası Mehmed Pertev Bey vasıtasıyla Abdülkâdir-i Geylânî'ye ulaştığı kabul edildiğinden seyyid olarak tanınmakta ve babaanesi dolayısıyla da ailesi bölgenin tanınmış isimlerinden Bedirhan Paşa sülâlesine dayanmaktadır. Annesi, anne tarafından Doğu Anadolu'nun ilmi ve tasavvufî faaliyetleriyle tanınan Arvâsîler'e mensup Emetullah Hanım'dır. Kendisi de bir yazısında evlâd-ı Alî'den olduğunu ifade eder.

İlk öğrenimini Başkale'de, orta öğrenimini Van Dârülmuallimini'nde yaptı. Özel hocalardan ders alarak Arapça, Farsça öğrendi ve dinî bilgilerini ilerletti. Seyyid Tâhâ Arvâsî'den icâzet aldı. II. Meşrutiyet öncesinde İstanbul'a gitti. Her etnik grubun başının çaresine bakma yollarını aradığı bu çalkantılı dönemde çeşitli Kürt derneklerinde görev aldı. Türkçe ve Kürtçe yayımlanan *Jin* dergisinde yazılar yazdı. Kürt Talebe Hevi (Ümit) Cemiyeti'nin kurucuları arasında bulundu. I. Dünya Savaşı'nın başlaması ve Osmanlı Devleti aleyhine gelişmesi üzerine Doğu Cephesi'ne giderek milis kuvvetlerine katıldı. Bitlis'te Ruslar'ın saldırılarını durdurmak için katıldığı çete savaşlarında esir düştü. Bakü açıklarında Nargin adasındaki esir kampına gönderildi. Burada Rusça ve Almanca öğrendi. Müslüman esirlerin çocuklarına dinî konularda ders vermek amacıyla kampta bir mektep açtı. Çocuklar için ahlâkî şiirler kaleme aldı. Bir buçuk yıl kadar süren bu eğitim çalışmalarından mektebin 1917'de Ruslar'ca kapatılması üzerine vazgeçmek zorunda kaldı. Ardından esir kampından kaçarak Bakü'ye ulaştı. Kampta yazdığı şiirleri ve bir tiyatro eserini Bakü'de neşretti. Ekim 1917'de Bolşevik ihtilâlinin

Abdürrahim
Zapsu

patlak vermesi ve Rusya'nın savaştan çekilmesiyle hürriyetine kavuştu. Uzun bir yolculuktan sonra İstanbul'a döndü. Burada Dârülhilâfe Sahn Medresesi imtihanını verip Müttehassısın bölümüne giriş hakkını kazandıysa da medreselerin lağvedilmesi üzerine Dârülfünun İlahiyat Fakültesi'nde okudu. Mezuniyet tezi olarak *Âbide-i Tevhid* adıyla hazırladığı Âyetü'l-kürsî tefsiriyle fakültenin ilk mezunları arasına girdi (1927).

Cumhuriyet'in kuruluşunu takip eden yıllardaki faaliyetleri hakkında yeterli bilgi yoktur; ancak Ankara Maliye Meslek Mektebi'ni de bitirdiğinden mal müdürlüğünde memurluk yaptığı bilinmektedir. İstanbul'daki memuriyetini yürütürken bir taraftan da özellikle çocuklara ve gençlere dinî bilgiler verilmesi yanında din aleyhtarlarına karşı yayın yapmak üzere *Ehl-i Sünnet* dergisini neşretti (1947). Bu dönemde derginin başyazarlığını yürüttüğü ve çoğu yazılarını yazdığı gibi kaleme aldığı risâle hacmindeki kitaplarla da dinî neşriyat yapmaya girişti. Ayrıca Necip Fazıl Kısakürek'in öncülüğünde kurulan Büyüyük Doğu Cemiyeti'nin kurucu üyesi oldu (1949) ve cemiyetin genel sekreterliğini üstlendi. Yine bu yıllarda üniversite öğrenimi için İstanbul'a gelen doğulu gençlerin kaldığı Dicle Talebe Yurdu'nun yöneticiliğini yaptı. 1951'de Pakistan'da toplanan İslâm Gençlik Konferansı'na katıldı. Burada Pakistan Millî Eğitim Bakanı Ali Ekber Şah ve Suriye'den Said Ramazan el-Bûtî ile görüştü, birçok İslâm âlimi ve aydını ile tanıştı. 1953 yılında hacca gitti. Dönüşünde hâtıralarını ve değerlendirmelerini *Ehl-i Sünnet* mecmuasının "Hac Nüşası -1-" olarak numaralandırdığı 139. sayısında yayımladı. Bedirhan Paşa'nın torunlarından Hidayet Hanım ile evlendi ve Mustafa Pertev, Ayşe Hâle, Jâle adındaki çocukları dünyaya geldi. Vefatında Edirnekapı Mezarlığı'nda defnedildi.

"Rahmî" mahlasıyla ve çoğu aruzla şiirler yazan Abdürrahim Zapsu bunları zaman zaman *Ehl-i Sünnet* dergisinde yayımlamışsa da bir araya toplamamıştır. Başta *Ehl-i Sünnet* dergisi olmak üzere neşrettiği kitap ve risâlelerin hemen tamamı gençlere, çocuklara ve halka dinî bilgiler vermek, din ahlâkını telkin etmek amacıyla taşır. Tek parti iktidarının son yıllarında ve 1950 sonrasında din üzerindeki baskının nisbeten azalmasıyla aynı dönemde yayımlanan benzer dergilerle beraber Zapsu'nun yayım faaliyetlerinin de önemli rolü olmuştur. İlk sayısı 4 Temmuz 1947'de çıkan *Ehl-i Sünnet*, yarım gaze-